

Yeni Türkiye

bu ciltte

34

701

osmanlı özel sayısı IV

KÜLTÜR VE SANAT

osmanlı'da kültür KÜLTÜREL YAPI / KÜLTÜR HAYATI /
osmanlı'da dil ve edebiyat OSMANLI TÜRKÇESİ /
OSMANLI TÜRK EDEBİYATI osmanlı'da sanat OSMANLI'DA
ESTETİK / OSMANLI TÜRK MİMARİSİ / OSMANLI TÜRK MUSİKİSİ /
GELENEKSEL OSMANLI TÜRK SANATLARI / OSMANLI'DA RESİM VE HEYKEL
/ OSMANLI'DA SAHNE SANATLARI

701

OSMANLI

ÖZEL SAYISI

IV

kültür ve sanat

OSMANLI'DA KÜLTÜR

Kültürel Yapı

- Saim Savaş* Zaviyelerin Türk Kültürünün Gelişmesindeki Rolü / 11
Hüseyin Algül Emir Sultan ve Erguvan Faslı / 18
Zeynep Tarım-Ertuğ Osmanlı Devleti'nde Resmî Törenler ve Birkaç Örnek / 27
Gülgün Üçel-Aybet Osmanlı Devletçiliği ve Divan'ın Çalışması / 35
Muzaffer Tufan Balkanlar'da Türk Kültürü / 47
İsmail E. Erünsal Osmanlılarda Kütüphane ve Kütüphanecilik Geleneği / 56
Süleyman Beyoğlu Osmanlılar ve Mukaddes Emanetler / 74

Kültür Hayatı

- Aynur Can* Ulemâ Semtinden "Cafe"ler Semtine Süleymaniye / 81
Namık Açıkgöz Kahvenin Edebî Serüveni / 90
Sevgi Gürtuna Osmanlı Kadınının Giyim Kuşamı / 100
Nevin Halıcı Osmanlı Dönemi Mutfağı / 112
Hüseyin Salman Eski Türk Devletleri ve Osmanlı Devleti'nde Saygı ve İtaat ile İlgili Davranışlar / 120
Hüsamettin Erdem Osmanlı'da Ahlâk ve Ahlâk Risaleleri / 126

OSMANLI'DA DİL VE EDEBİYAT

Osmanlı Türkçesi

- Abmet B. Ercilasun* Osmanlı Türkçesi / 145
- Mustafa Özkan* Erken Dönem Osmanlı Türkçesi / 153
- İsmail Parlatur* XIX. Yüzyıl Osmanlı Türkçesi / 165
- Abmet Yılmaz* XVIII. Yüzyılda Yapılmış Bir "Atasözü" Derlemesi / 176
- Mustafa Koç* Osmanlı'da Esperanto -İlk Yapma Dil "Baleybelen"- İlk Yapma Dilin Kurucusu Muhyî-i Gülşenî / 179
- M. Sani Adıgüzel* Osmanlılar Döneminde Avusturya'da Türkoloji ve Türkçe Öğretimi / 184
- Mehmet Akkuş* Osmanlı Döneminde Araplara Türkçe Öğretimi ve İbn Muhammed Salih'in Eserleri / 189
- H. İbrahim Şener* Osmanlılar Döneminde Dilimizde Allah, İlah, Tanrı Kavramı / 192

Osmanlı Türk Edebiyatı

- Metin Ergun* Osmanlı Dönemi ile ilgili Türk Efsaneleri / 202
- Zeynep Kerman* Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunu Konu Alan Romanlar / 210
- Abdurrahman Güzel* Osmanlı Devleti Döneminde Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı / 214
- Bilâl Kemikli* Türk Tasavvuf Şiirinde Allah Tasavvuru / 232
- Şerif Aktaş* Osmanlı Döneminde Türk Şiir Zevkinin Menşei Hakkında / 239
- İskender Pala* 700 Yılın Şiiri / 242
- Neclâ Pekolcaç* İstanbul'un Fethi Döneminde Osmanlı Kültür ve Edebiyatı / 251
- Günay Kut* Divan Edebiyatında Bezm, Âlât-ı Bezm ve Âdâb-ı Sohbet / 254
- Namık Açıkgöz* Edebiyatta Üslup ve Anlam Derinliği Çağı: XVII. Yüzyıl / 268
- İ. Çetin Derdiyok* Osmanlı Devrinde Mektup Yazma Geleneği / 277
- Mustafa Miyasoğlu* Osmanlı Hikayesi ve Roman / 287
- Nüket Esen* XIX. Yüzyılda Roman / 299
- İnci Enginün* Yeni Fikirlerinin Yansıma Alanı Olarak Edebiyat (1859-1923) / 304

OSMANLI'DA SANAT

Osmanlı'da Estetik

- Beşir Ayvazoğlu* Osmanlı Estetik Dünyasına Bir Bakış / 319
Sadettin Ökten Osmanlı Kentinde Estetik Üzerine Deneme / 331

Osmanlı Türk Mîmarisi

- Semavi Eyice* Osmanlı Devri Türk Mimarisi / 340
M. Oluş Arık Osmanlı Mimarisinin Gelişimine Genel Bir Bakış / 360
Hakkı Acun Erken Devir Osmanlı Mimarisi / 372
Abdüselam Uluçam Klâsik Dönem Osmanlı Mimarisi / 384
Zeki Sönmez Osmanlı Mimarisinin Gelişiminde Hassa Mimarlar Ocağı'nın Yeri,
Örgütlenme Biçim ve Faaliyetleri / 404
Doğan Kuban Sinan / 410
Cengiz Bektaş İnsancillaştıran Çağdaş İnsan Sinan / 420
İsmail Yakıt Mimar Sinan'ın Eserlerinde Modüler Sistem ve Ebced Hesabı / 425
Rüçhan Arık Batılılaşma Dönemi Anadolu Türk Mimarisine Bir Bakış / 429
Nurcan İnci Fırat XX. Yüzyıl Başlarında Görülen Osmanlı Mimarisi / 443
Zeynep Abunbay Osmanlı Medreseleri / 452
Gönül Cantay Osmanlı Dönemi Külliyesi / 457
Fatih Müderrisoğlu Osmanlı İmparatorluğu'nda Menzil Yolları ve Menzil
Külliyesi / 467
Turgut Cansever Osmanlı Evi / 475
Haşim Karpuz Türk Evi, Osmanlı Evi / 484
Mehmet İbrahimgil Balkanlar'da Osmanlı Mimarisi / 490
Sercan Yıldırım Osmanlı Kentini Okumak, Osmanlı-Rumeli Kentlerinin
Düşündürdükleri / 498

Osmanlı Türk Musikîsi

- Nilgün Doğrusöz* Geleneksel Türk Müziğinde Makam ve Unsurlar / 505
Osman Nuri Özpekel Şair ve Bestekâr Osmanlı Padişahları / 514
Recep Uslu XVIII. Yüzyılın Büyük Bestekârlarından İtrî / 433
Vedat Kosal Osmanlı İmparatorluğu'nda Klâsik Batı Müziği / 538
Ömer Tuğrul İnançer Osmanlı Musikîsi Tarihinde Tasavvuf Musikîsine Bir
Bakış / 551
Nuri Özcan XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Dinî Musikî / 564
T. Nejat Eralp Osmanlı'da Mehter / 575
Mustafa Cahit Atasoy Kültür ve Medeniyet Açısından Osmanlılar Dönemindeki
Türk Musikîsi / 584

Geleneksel Osmanlı Türk Sanatları

HAT

- M. Uğur Derman* Osmanlı Türklerinde Hat Sanatı / 589
Mubittin Serin Osmanlı Hat Sanatı / 595
Hüsrev Subaşı Hattat Osmanlı Padişahları / 603
Şule Aksoy Osmanlı Sultanlarının Tuğraları ve Tuğralı Belgeler / 610

TEZHİB VE CİLT

- Zeren Tanındı* Osmanlı Sanatında Cilt / 620
F. Çiçek Derman Osmanlı Asırlarında Uslûp ve Sanatkârlarıyla Tezhip Sanatı / 624
Hatice Aksu Türk Tezhip Sanatının Süsleme Unsurları / 634

MİNYATÜR

- Oktay Aslanapa* Osmanlı Minyatür Sanatı / 647
Zeren Tanındı Osmanlı Döneminde Türk Minyatürü / 654

EBRU

- M. Uğur Derman* Osmanlıların Renk Cümbüşü: Ebruculuk / 660

ÇİNİ

- Gönül Öney* Erken Osmanlı Mimarisinde Çini (XV-XVI. Yüzyıl Başı İznik-Bursa-Edirne) / 664
Ara Altun Osmanlı Çiniciliğinde İznik / 669

DIĞER SANATLAR

- Tercan Yılmaz* Osmanlı Maden Sanatı / 676
Aygün Ülgen Osmanlı Kuyumculuğu / 681
Yıldız Demiriz Osmanlı Kalem İşleri / 694
Bekir Deniz Osmanlı Dönemi Halıları / 610

Osmanlı'da Resim ve Heykel

- Günsel Renda* Osmanlılarda Padişah Portreciliği / 713
Kıymet Giray Osmanlı İmparatorluğu'nda Yağlı Boya Resim Sanatının Gelişim Çizgisi / 720
Seyfi Başkan XVIII. ve XIX. Yüzyıl Avrupa Sanatında "Osmanlı" "Turquerie" ve "Oryantalizm" / 736

Kıymet Giray Osmanlı İmparatorluğu'nda Heykel Sanatının Gelişim
Çizgisi / 748

Engin Özendes Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğraf / 753

Osmanlı'da Sahne Sanatları

Dilaver Düzgün Geleneksel Türk Tiyatrosu / 766

Özdemir Nutku Darülbeydi'den İstanbul Şehir Tiyatroları'na / 778

Halit Refiğ Osmanlı'da Sinema / 786

Osmanlı'da Kültür

Kültürel Yapı

Kültür Hayatı

kültür hayatı

Ulemâ Semtinden “Cafe”ler Semtine Süleymaniye: Grek Estetik Felsefesi Kavramları Çerçevesinde Süleymaniye’nin Değerlendirilmesi

Aynur Can*

Giriş

Sosyo-kültürel yapısıyla bir bütün olan insan, birebir ilişkiye girdiği mekanı biçimlendirir ve

ona bir ruh kazandırır. Böylece insan, kaderini mekana taşır ve onunla birlikte yaşar. İnsanlar gibi mekanlar da bir kadere sahiptirler bu kader insanların kaderine bağlıdır. İşte Süleymaniye’nin kaderi de, Osmanlı insanının değişimine paralel olmuştur. Mekanlar, yaşam biçimi ve değer yargıları değişen insanımızın oluşan yeni dünyası çerçevesinde, yeniden biçimlenmiştir. Değişim, olumlu ya da olumsuz olabilecektir. Kuşkusuz! Süleymaniye, değişim sürecinde olumsuz olarak nitelendirebileceğimiz bir dönüşüm yaşamıştır. Bir zamanların Ulemâ semti yerine bugün “uğrak yeri”, “gündüz semti”, “araba ve otopark sevdalı” bir Süleymaniye bulunmaktadır.

Bu incelemenin amaçlarından biri, Süleymaniye’deki değişim ve bugünkü durumu gözler önüne sermektir. Bir diğeri ise, bugün değişmekle birlikte semte eski biçim ve ruhunu veren ana unsurları bulmaya çalışmak ve bunlarla benzer olduğu düşünülen Grek estetik felsefesi kavramları ile karşılaştırarak incelemektir. Karşılaştırmalar, bugün, pragmatist bir yaklaşımla kimlik kazanan ya da kimliksizliğe bürünen Süleymaniye’nin Osmanlı medeniyeti içinde başı çeken, ona seçkinlik vasıflarını kazandırmış zamanları esas alınarak yapılmıştır.

A. Süleymaniye Semti Hakkında

Tarihi doku içerisinde yer alan semt, İstanbul’un üçüncü tepesinde kurulmuş olup adını Süleymaniye’ye (S) Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bölümü.

leymaniye Külliyesi'nden almıştır. Bugün Eminönü ilçesinin sınırları içinde bulunan Süleymaniye; kuzeyde Demirtaş, kuzeybatıda Hoca Gıyasettin, batıda Molla Hüsrev, güneyde Beyazıt, doğuda Mercan ile çevrilidir. Ancak semt olarak Demirtaş Hoca Gıyasettin, Molla Hüsrev mahallelerinin birer bölümünü ve İstanbul Üniversitesi merkez binasının arka kesimlerini içine almaktadır.

Süleymaniye, fetihten kısa bir süre sonra İstanbul'un önemli ve seçkin bir semti olmuştur. Bu vasıfları kazanmasında üst düzey devlet görevlilerine ev sahipliği yapması -eski sarayın konumu gereği- etkili olmuştur. Süleymaniye olarak bilinegelmesi Süleymaniye Külliyesi'nin tamamlanması ile gerçekleşir (1557). İstanbul silüetinde belirleyici ve önemli bir yere sahip olan Süleymaniye Camii'nin, semti fizik ve sosyal açıdan etkilenmesinin kaçınılmazlığı düşünüldüğünde, semtin adını alması da, olayın sembolik yanı olarak bir o kadar kaçınılmazdır. Osmanlı şehirlerinde semtler temel fonksiyonlarına göre (dini merkez olma, tarım, ticaret vb.) farklılaştığı gibi sosyo-kültürel tahlile göre de kimliklerini kazanırlardı. Semtler bir yıldız kümesi gibi, çok merkezlilik içinde yer almaktaydılar. Böylece yerleşim yeri seçildikten sonra semtleri farklı olarak kavrama şansına ve zenginliğine sahip olmaktaydılar. Semtler, bütünü içinde erimiş, kaybolmuş değildi; aksine, bütün içinde birer fonksiyon kazanmışlardı. O zamanların Süleymaniyesi'ne kimliğini kazandıran, ulemâ semti olmasıydı. Semt, külliye'den dolayı mektep ve medreseleriyle ön plana çıktığından, temel fonksiyonu eğitim olup ulemâ semti olarak tanınmıştır. Özellikle XVII. yüzyılın ilk çeyreğinde İstanbul'un en seçkin ve önemli bir semti olduğu söylenebilir. Çünkü bu dönemde ulemâ çok saygındır. Saygınlık ise yönetimdeki etkileme gücü ile belirlenmektedir. Daha sonraları ulemânın konumu değişip, etkisi azalsa da semt eski önemini korumuştur. Çünkü Süleymaniye medreselerinin verdiği eğitim, kalitesi ile birlikte sürmüştür.

Süleymaniye Külliyesi; cami, çeşitli kademelerde mektepler, medreseler, darülhadis, darüşşifa, darülkurra, imaret (darüzziyafe), hamam, kervansaray-tabhane, arasta ve çarşının bütünlüğünden oluşmaktadır.

Semt, üçüncü tepe üzerinde bulunduğundan etrafı yamaçlarla kaplıdır. Haliç sahiline bakan yamaçlarda ticaret erbabının evleri ve konakları bulunmaktaydı. Yine özellikle doğu tarafında olmak üzere, çevresinde zanaatkarların faaliyeti sürmekte, ticarethaneler ve dükkanlar yer almaktaydı. Bundan dolayı Haliç ve Mercan'a doğru sokak adları bu alışveriş ve ticaret fonksiyonları ile şekillenmiştir. Bakırcılar, dökmeçiler, ahşap tornacılar, ağızlıkçılar, kepenekçiler başta olmak üzere bu adlar semtin eski fonksiyonlarının günümüze ulaşan belirtirleridir.⁽¹⁾

XIX. yüzyılda semtin idari ve askeri fonksiyonları ön plana çıkmıştır. O zaman bugün İstanbul Üniversitesi olarak bilinen binalar kompleksi yerine, bir askeri kompleks vardı. Harbiye Nezareti, Kışla-yı Hümayun, Cephane, Süleymaniye Kışlası ve yine bu komplekse ait hastane, tamirhane ve ahırlar bulunmaktaydı. Ve bu yüzyılda Haliç'e bakan yamaçlarda ahşap ev ve konaklarının arasında dağınık biçimde küçük bostanların olduğu bilinmektedir.⁽²⁾

XX. yüzyılda değişen sosyal koşullara paralel olarak semt giderek fakirleşmiştir. Eski görkem ve önemini yitirmesine rağmen eğitim ve sağlık işlevleri yinelenerek sürdüğünden, semt eski kimliği ile bilinmektedir. Böylece Süleymaniye, 1950'lere kadar geleneksel özelliğini sürdürmüştü; ancak 1950 sonrası ona kimliğini veren özelliklerini bir bir yitirmeye başlamıştır.

Süleymaniye Camii ve oluşturduğu etki, İstanbul silüeti ve Süleymaniye semti için hâlâ belirleyici konumdadır.

Cumhuriyet öncesi dönemde pek çok işlev ve sahip olan camii'nin yerini sadece namaz vakitleri Müslümanları ağırlayan ve turistlere tanıtım yapan konumu almıştır. Bu işlevlerden ibadetleri yerine getirme, bir cemaate sahip mahallelerde hakkıyla yapılır kuşkusuz! Evet bayram namazlarında uzak semtlerden buraya ulaşanlarla Süleymaniye dolup taşmaktadır. Ancak sair zamanlardaki akşam ve yatsı namazları cemaati parmakla sayılabilecek kadar azdır. Bütün camiler fonksiyonlarını bir bir yitirirken Süleymaniye de heybetli görünüşü ve cazizi

(1) Nuran Yıldırım; "Süleymaniye" *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, s. 94.

(2) Nuran Yıldırım; *a.g.e.*, s. 95.

besine rağmen cemaatsiz kalmıştır. Semtin yerleşik ve mahalle bilinci taşıyan sakinleri ile bostanlar ve ağaçlar arasındaki boşlukların ahşap ev ve konaklarla süslendiği manzaralar yok artık! Ama günümüzde ahşap evlerin yoğunluğu ve yer yer onların gölgeleyen ağaçlar, eski kentsel dokunun güçlü bir gelenek oluşturduğunu göstermektedir. Bir zamanların ulemâ semti “cafe” ve otoparklar semtine dönüşmüş durumda. Mekansal dönüşümden sosyal ve kültürel yaşam da payını almıştır. Süleymaniye gündüz saatlerinde kullanılmakta ve bu nedenle doğal olarak insanların yaşama biçimlerinin ve değer yargılarının yansıdığı bir semt olmaktan çıkmış bulunmaktadır. Eskiden semte sosyal, kültürel ve estetik bir kimlik kazandıran -tabii bunu sağlayan insanlardı- Süleymaniye Camii, içi boşaltılmış bir sembol haline gelmiştir; insanlar tarafından sadece “hendeseden bir abide” olarak algılanmaktadır.

B. Süleymaniye’de Yaşanmış İslam Estetiği ve Grek Estetiğine Ait Kavramlarla Karşılaştırması

1. Temsil Edilen Bir Osmanlı-İslam Semti

İslam estetiği kavramı neyi ifade etmektedir? Estetik dendiğinde çoğumuzun aklına ilk gelen, sanat kavramıdır. Sanat, her şeyden önce bir emek, üzerine yanıtlanmış sorular topluluğudur. Bizim sanatın teorisine eğilmemiz, Batı’yı tanıma gayretinin paralelinde olmuştur. Sanat deyince, nedense resim, heykel, müzikte takılıp kalınmaktadır. Örneğin, yürüyerek geçtiğimiz sokağımızda sanatı hatırlamazsınız, çünkü onu bulabileceğiniz adresler bellidir. Büyük abideler, sanat galerileri ve kültür merkezleri. Buralara girdiğinizde, sizi etkisi altına alan, başka bir yerlere ya da ötelere götüren sanat, çıkış kapısında elinizi bırakır. Tümünüyle terk etmez kuşkusuz! Hatırlamak istediğinizde hatırlayabilir, çağrışım yoluyla ona ulaşabilirsiniz. Ama eliniz ilk sıcaklığında değil, değil mi? Batı ile hayatımıza giren bu sanatı anlama, kavrama biçiminin, sınırlı ve yüzeysel kaldığı söylenebilir. Ortaya çıkan sanat eserinin kapladığı zaman, emek, gayret ve hırsın, kapsayıcılığının ve derinliğinin aksi bir sınırlılık ve yüzeysellik! İşte bu anlatılanlar doğrultusunda, İslam estetiği adeta aşılmış bir kavramı ifa-

de etmektedir. İslam estetiği, kendi içinde bir bütünlük ve tutarlılık sergileyen, hayatın derinliğine sinmiş, aynasını mekandan ve nesneden önce insana çevirmiş, evrensellik boyutunu insan eksensiz ya-kalama mücadelesini vermiş ve başarılı olmuş bir kavramı ifade etmektedir. Onun yaşandığı sokaktan geçerken acelenizi, gözünüzü, kalbinizi sizden alıkoyan bir şeyler sezinlersiniz, hayatı bir bütünlük, çeşni ve derinlik içinde kavrama imkanı bulursunuz. İşte Süleymaniye semti, sanatı bu denli yoğun yaşamıştır.

Süleymaniye Camii bir estetik merkez olmasının yanında, çok önemli fonksiyonlar yerine getirmektedir. Tasarlanma aşamasında da, bu fonksiyonlar öncelikli düşünülmüş; ancak, estetik bütünlük içinde eritilmiştir. Süleymaniye’ye giren yapıyı, ne fonksiyon gördüğünün dışında bir sanat abidesi olarak algılanmaktadır. Bu anlayışı sunma biçimi, civar evler için de geçirdir. Fonksiyonun yanında, bir İslami estetik şuurun ön plana çıkarılma ihtiyacı belirginleştirilmiştir. Süleymaniye Camii’nin semtteki evlere nispet edilerek yüceltilmesi ve bu ihtiyacın insanı ezmemesi ile etik ve estetik değer ortaya çıkarılmaktadır.

Mahallenin oluşturulmasında, insan ölçeği esas alınmıştır. Mekanın tasarımı insanın yüceleştirilmesi ile geniş olarak düşünülmüştür ve burada insan ruhunu dinlendiren sadelik ve sukunet hakim kılınmıştır. Aşkın bir felsefenin sonucu olan mekanın tasarımı, aynı felsefe ile beslenen Grek estetiği ile benzerlik taşımaktadır. Raffaello’ın Atina Mektebi adlı tablosunda, “...mekana antik mimariye has olan bir büyüklük ve sükunet hakim olmaktadır. Geniş kemerlerle, insanların başları üzerinde yükselen bu mimarının sakin nefesi, aşağıdaki hareketli insan gruplarıyla tezat teşkil ediyor, fakat onları ezmiyor bilakis onların daha ziyade ortaya çıkmasına yarıyor. ...”⁽³⁾ Aynı büyüklük ve sukunetin, Süleymaniye Külliyesi içinde bugün bile gözlemlenebildiği söylenebilir.

Süleymaniye’nin sonsuzluğu, kalıcılığı ve dini ödevleri hatırlatan yerleşikliğine karşın, semtteki evler, geçici yapıyormuş havasıyla inşa edilmişlerdir. Bunun felsefi arka planı, bir hadis-i şerif (3) Mazhar Şevket İbşiroğlu; *Avrupa Sanatı ve Problemleri* Cilt-1 XIV. Asırdan XVII. Asra Kadar, I.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1946, s. 147.

fe dayandırılabilir. "Hiç ölmeyecekmiş gibi bu dünya için, yarın ölecekmiş gibi ahiret için çalışınız."

İslam düşüncesinde doğanın bir emanet olarak kabul edilmesiyle, semtlerin düzenlenmesinde doğanın muhafaza edilmesine büyük önem verilmiştir. Evler ve yollar ağaç ve çiçeklerle bezerek âdeta doğa ile kaynaştırılmıştır.

Evlerin daracık sokaklar etrafında birbirine sokulmasının arka planında, mahremiyet anlayışı, yoğun yaşanan komşuluk ilişkileri, fakir ve zengin ayrımının gözetilmediği görülmektedir.

Mekanı düzenleme anlayışının altında, insan ruhunun düzenlenmesine ve bu yolla tatmini gidilmiştir. Böylece bir imtihan alanı kabul edilen dünya hayatının yaşanması kolaylaştırmakta ve insan yüceltilmektedir. Grek estetiğinin Katharsis (arınma) anlayışı, hayatın içinde erimiş, hayatta kaynaşmıştır. Mekanın organizasyonu böyle bir sosyal hayatın içinde bulunan insanın iç dünyasını yansıtmakta ve o mekanın yaşanırliğini güçlendirmektedir.

84 2. İslam ve Grek Estetiğinin Karşılaştırılması

a. İdealler Teorisi

Ontolojik kökenli bakış açısı ve dolayısıyla aşkın boyutu kavrama hedefi, hem İslam hem de Grek estetiğinde mevcuttur. Ancak kaynak ve metodoloji farklıdır. İslam'da temel yol vahiy, yani vahiyle bildirilen Kur'an hükümleri ve sünnettir. Greklerde ise bu, insan, insan bedeninin mükemmelliğinden yol çıkılarak, sonuca akılla ulaşılan bir yoldur. İslam'da kaynağını insanda bulma ile bu düşünce desteklenebilirse de, çıkış kaynağı olmada yetersiz kalmaktadır. Çünkü İslam düşüncesine göre, Tanrı akılla kavranamaz. Onu kavramada akıl acizdir. Bu anlamda, Greklerin son dönemi filozofu Plotinos'un, mistisizm coşkunluğu içinde oluşturduğu yapı, İslam'ın özünde salt idealizm olarak vardır. İslam'da önce vahiy, sonrası nakil esaslı, teslimiyete dayalı bir anlayış hakimken, Greklerde kritikçi, diyalektik dayalı ve akıl eksenli oluş hakimdir.

Greklerde güzellik felsefesi, tanımlanan idea içinde yer almaktadır. Böylece güzel, dünya

ve onun kanalıyla ulaşılan bir güzelliştir. Yani ayağı yere basan bir güzel! İslam'da ise, güzelin dünya ile arasındaki bağ kopabilmektedir. Cennet, insana hiç bilmediği güzelliklerin hayal perdesini aralamakta ve bu tasavvur, iktisattaki marjinal fayda analizine meydan okuyabilmektedir. Greklerde su içtikçe ulaşılan doyum, tasavvuf ahlakıyla yerini susuzluğa bırakmaktadır. "Güzellik, ideaların cisimlere yansımalarıdır." Grek düşüncesinin karakteristik özelliği olan bu ifade, Batı çizgisinde Hegel'e ulaşmıştır. Aynı yaklaşım, yani güzelin soyut yolla kavranması, İslam felsefesi için de geçerlidir. Hat sanatı bunun güzel bir örneğidir.

Greklerde ilk defa güzel bir felsefe objesi olarak ele alınmış ve güzelle hesaplaşmıştır. Sonuç itibarıyla, insan tanımlanmasından hareketle aşkın boyuta ulaşılmıştır. Böylece Greklerde aşkın boyutun yönü insandan, insan bedeninin mükemmelliğinden Tanrısal olana ulaşırken, İslam'da Tanrıdan insanadır. Çıkış yollarının arasındaki tezat doğal olarak, beraberinde farklı sonuçlar getirecektir. Greklerde devrimci bir estetik, bireyci yaklaşım gelişirken, İslam'da, teslimiyetçi anlayış ve cemaatçi yapı ortaya çıkmıştır.

Grek estetiğinde "kendiliğinden güzel" kavramının mutlakçı güzellik felsefesini, "tek tek güzel" kavramının relativist güzellik felsefesini oluşturması, düalist bir yapıyı kaçınılmaz kılmaktadır. İslam'da böyle bir düalist yapı yoktur. Subjektivist görüş, mutlak güzellik içinde erimiştir. Yani zevkler ve renkler tartışılmalıdır ve tartışılmaktadır. Gerçi Grek estetiğinde de, bu sonuca ulaşılır; ancak, bunun ne adına yapıldığı önem kazanmaktadır. Gaye, İslam'da "Allah rızası" Greklerde "amaca uygunluk" olarak ifade edilmekte ve yaşanmaktadır. Bu farklılığın sonuçları da farklı olup Katharsis bölümünde tartışılacaktır.

"Elif okuduk ötürü, Pazar eyledik götürü"

Yaratılanı hoş gördük yaratandan ötürü"

dörtlüğünde Yunus Emre, hoş görmek fiili ile sabır sınırlarını zorlayan "tahammül"ü veya birşeyler hatırına geçitiriverdiğimiz "müsamaha"yı değil de, Allah'a olan sevginin artmasıyla onun yarattığı her şeyin insana güzel görünmesini, güzel kabul edilmesini anlatmak ister. Bu, sadece inanılan değil; hayatın içine, derinliğine sinmiş bir gerçektir. Bu "sen çirkinsin, huyların da kötü ama O yarattığı için bir

sebeb-i hikmet vardır ve O'nun her işi hayır üzere olduğundan hatta benim, bizim şer gördüklerimizde bile nice hayırlar olduğundan sen güzelsin ya da güzele, güzelliğe vesilesin” diyerek bir anda gönül huzuru ve barış ortamına davet eden bir yoldur. Bu da İslam'a evrensellik kazandıran bir boyut olmaktadır. Bu tartışma konusunda İslam düşüncesinin teslimiyetçi yaklaşım ile cemaatçi yapıyı oluşturduğu savunması, İslam'da bireyin bir şey ifade etmediğini, cemaat içinde eridiğini düşündürmemelidir.

Şimdi bu düşüncelerin kente yansımalarına bakabiliriz. Antik Yunan organik şehir modeli vardır. Yani şehirler, organik ünitelerin iç içe geçmesiyle oluşmuştur. İslam'da da kente baktığımızda, semtlerin oluşumu ve diğer semtlerle ilişkilerinde organik olmanın esas olduğu görülecektir. Süleymaniye semtinin külliye ve çevresinin oluşturulması ile mekanik olarak tasarlandığı düşünülebilirse de, ilk olarak inşaatta çalışacak işçilerin temizlik ihtiyaçları için hamamın yapılması, daha sonra ise insanların tercihlerine göre önceliklerin belirlenmesi (ibadethane, çarşı vs.) organik bir yapıyı yansıtmaktadır. Semt organik bir bütünlük içindedir. Semtin inanç yapısı ile mekan örgüsünün iç içe olduğu türbe ve mezarlardan okunabilir.

Grek felsefesinde idealarin gerçeğini görenler, yalnızca filozof krallardır. Onlar bu gerçeğe bilgi ile ulaşmışlardır. Gerçekle yüz yüze geldikten sonra, bundan habersiz yaşayan diğer insanlardan farklı ve üstün olarak ve bunun getirdiği bir takım sorumluluklarla birlikte günlük hayata dönerler. Gerçek filozoflar, şımarmazlar ve bu üstünlüğü diğerlerinin yüzüne vurmazlar. Gerçeğe ulaşmak, onları doğal olarak zaafardan men eder ve bilgelik, erdem gerektirmektedir. Buna karşılık Hz. Peygamber ümmi olmasına rağmen seçilmiştir. Onun bilgiye ulaşmasında ve bunu kavramakta akıl ve bilgi acizdir. O, halktan biridir ve onlarla iç içe yaşamıştır. O bir kuldur ve elçilik vazifesi dışında onlardan farklı değildir. Aynı imtihandan sorumludur. Bu da İslam düşüncesinin bir diğer evrensel boyutudur.

b. Katharsis Kavramı

Katharsis diğer ifade biçimi ile arınma kavramı, Grekler'de, insanın bedeninin tutku ve zaaf- larından kendini temizlemesi ve böylece ruhunun

gerçek huzura ve ölümsüzlüğe kavuşmasını anlatmak için kullanılmaktadır. İslam'da da ruh, bedenin günahlardan arınması ile huzura ulaşır. Ancak huzuru bulma, bildirilen hükümler doğrultusunda ve ahiret hayatını temin için yapılmaktadır. Bu konuda Greklerde sınırlı algılama ve direkt devletle bağlantılı olma söz konusudur. Katharsis ideal devleti ayakta tutmak için filozof krallar tarafından belirlenmekte ve hayata sınırlamalar getirmektedir. İslam'da, özellikle Osmanlı'da, “devlet-i ebed müddet” prensibi vardır; ama bu alanda sanatın belirleme ve sınırlanması adeta aşılmıştır. Ayrıca güzel ve sanat eseri üzerinde teorik bir düşünme ve yoğunlaşma yoktur. Çünkü bu olgu, hayatın içinde gizlidir ve bizzat yaşanmaktadır. Böylece Greklerdeki kısıtlı estetik alan, yerini İslam düşüncesinde kapsayıcı alana bırakmıştır.

Katharsis hedefinin birey ve devlet modeli- ne yansıtılması Platon'da devrimci bir estetik anlayışı ile gelirken, bir zihniyet ve dolayısıyla ahlâk yapısı dönüşümünü hedeflemektedir. Böylece estetik düşünce teoride ağırlık kazanmıştır. İslam'da ise; estetik düşünce pratiğe geçmiş ve bir zihniyet dönüşümü ideali hayatın içinde reelleşmiştir. Ve sadece filozofların kafasında, onların kavrayabildiği, onların çabaları ile gerçekleştirilecek bir dönüşüm değildir. Herhangi bir Süleymaniye'nin zihninde ve gönlünde bulunmaktadır. Yaşanma yoğunluğu ve derinliği farklı olabilmekle beraber bu amaç, tüm semte ve insanlara yansımıştır. Bunu, onarın yaşama biçimi ve değer yargılarından yani kültürlerinden anlıyoruz. Mahalleli olma bilinci içinde “Allah rızası” anlayışının önemi ve bunun teşkilatı ayakta tutmaktaki gücü bunu göstermektedir.

Plotinous “Ruhun büyüklüğü, duyuya ait nesnelere yüz çevirebilmeye bağlıdır”⁽⁴⁾ diyor. Ortak nokta: Her iki yolun da mistik olmasıdır. İslam estetiği tasavvuf ahlâkı ile Plotinous da bedenden kurtulmak ile ortak mistik yola işaret etmektedirler. Grek estetiği içinde Plotinous diğerlerinden farklı olarak güzeli mistik ve moral olarak kavramaktadır ve bu anlamda İslam'da da bu çeşit sınırlamalar vardır. Ancak farklılık, ne adına yapıldığıdır. Biri dünya cennetini temin edecek devlet modeli için diğeri ise, öteki dünya ya da ahiret içindir. Ortak yan; Sanatın toplumsal oluşu ve toplum yararına yönlendirilmesidir.

(4) İsmail Tunali; *Grek Estetik'i*, 4. B., Remzi Kitapevi, İstanbul, 1996, s. 50.

c. İyi-Güzel Aynılığı (Kalokagathia)

Güzel ile ahlaklı yararının özdeş tutulması ilkesi her ikisinde de vardır. Ancak, fonksiyon ve yararlılık kavramları farklı anlaşılmakta ve yaşanmaktadır. İslam'da iyi güzel-yararlı bütünlüğü içinde fonksiyonellik gözetmiştir ancak, sadece "gerek olarak, yeter değil". Ve fonksiyonel olmada en önemli gösterge Allah rızasıdır. Greklerde fonksiyonellik, insan eksensidir ve onun yararına hizmet esas alınmıştır. Bu ayrım, doğal olarak idealar teorisi ile açıklanmaktadır. Akıl eksensli kavrama ve anlamlandırma ile vahiy eksensli evreni kavrama ve anlamlandırmanın doğal sonucu olarak, insan aklından hareket hedefe insanı koyarken; Tanrı'dan hareket insanı Tanrı'ya götürecektir.

Grek estetiği güzel-iyi aynılığı - - - amaca uygunluk
İslam estetiği güzel-iyi-yararlı - - Allah rızası

İslam'da sanat eserinin oluşmasındaki arka plan, Allah rızasını kazanmak, hayırla anılmak ve öldükten sonra amel defterinin kapanmayacağına dair hadis-i şerifler ile "dünya fani, ahiret bakîdir" inancıdır. Mimar Sinan ehl-i sünnet itikadına bağlı idi. Eserlerinde İslamiyet ile beslenen bir estetik şuur hakimdir. Ve bu şuur içinde Allah rızası sebep ve sonuçtur. Koca Sinan bunu şöyle ifade etmektedir.

"Hak bilir yaptım nice beytu'llah
Nice bin mihrabı kıldım secdegah
Hamdülillah saklayub İslamımı
Adl ile hüküm eyliyüb abkammı"⁽⁵⁾

d. Metodoloji

Grek estetiği güzel ve güzellik nedir soruları ile başlar. Güzellik, ontolojik olarak mutlak güzellik kavramına götürürken, güzel nedir sorusunun yanıtı, tek tek nesnelere yani sanat eserine indirgenmiştir. İslami yaşayışta ya da düşüncede bu sorunların yanıtı Allah tarafından verilip peygamberin söz ve davranışlarıyla pekiştirildiğinden, bilinen ve emin olunan şeylerin tekrar masaya yatırılması düşünülemezdi. Greklerde güzele ulaşılması erdem, cesaret ve güzel gibi kavramlarının tek tek sorgulanması ile olmuştur ve bu anlamda tümevarım yöntemi kullanılmıştır. İslam estetiğinde Kur'an'la bildirilen hükümler, kainat temaşa edilerek anlaşılabilir ve bilinen gerçekler, kainatta tek tek bulunabilir. Böylece tümdengelim yöntemi esas

alınmıştır. Greklerde diyalog yöntemi, İslam'da yerini tek yönlü bildirmeye bırakmıştır. İslam'da güzele ulaşma, insanla Allah arasında, açık olmayan bir diyalogda saklı olup diyalogun uzunluğu ve derinliği insana bırakılmıştır. Diyalogu başlatan sebep, her ikisinde tersine döner. Greklerde güzellik önce bedende görülür. Ama "daima daha mükemmelliğe ulaşmak isteyen ruh için tek bir bedenin güzellik yetmez. Bütün bedenlerdeki güzellik tek bir güzellik sayılır."⁽⁶⁾ Greklerde güzel nedir? sorusu erostan hareketle araştırılır ve "kendiliğinden güzel" denilen varlığın özü ile ilgili güzele yani mutlak güzele ulaşılır. İslam'da ise güzel nedir? Sorusunu Allah kulları sormadan yanıtlar ve sormak isteyen kullarının bulması için, en güzel surette insanı ve kainat kitabını yaratmıştır. Yine Yunus Emre'ye kulak verirsek;

"İlim ilim bilmektir, ilim kendin bilmektir
Sen kendin bilmez isen bu nice okumaktır."

Ancak burada "eros" ile "kendin" kelimesi birbirinin aynı olarak düşünülmemelidir. Çünkü eros insan bedenini yani maddi varlığını temsil ederken, kendin insanın manevi varlığını yani ruhunu temsil etmekte ve bunu hareket merkezi olarak göstermektedir. Her ikisinde ortak nokta: Mutlak güzele ulaşmak hayatın ereğidir! Ve güzellik ontolojik bir özellik kazanmıştır. Hakikat, lojik değil; ontolojik bir kavramdır. Grekler de mutlak güzellik kavrayablenler yalnızca bilge kişilerdir. Platon buradan hareketle ideal devleti, Plotinous ise büyük bir mistik yapıyı kurmuştur. İslam'da bu yol sıradan insana açıktır. Peygamber ümmi olmasına rağmen seçilmişti. Onun mutlak hakikati kavraması kendi emek ve çabası olmaksızın gerçekleşmiştir. O, hesaplaşmamış; Allah ile diyaloga girmemiş ama teslim olmuştur. Ulemâ semti Süleymaniyeliler de, mutlak hakikati kavramış; bununla da kalmayıp onu hayatlarına geçirmişlerdi. Ve böylece burası, dünya ve ahiret için yaşanmaya değer bir semt olmuştur.

C. Süleymaniye'de Küçük Bir Gezinti

Osmanlı İmparatorluğu'nda, Tanzimat Fermanı ile başlayan yeniden yapılandırma çalışmaları

(5) Hayri Bolay; *Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri*, "Mimar Sinan'ın Manevi Dünyası," edi. Sadi Bayram, T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, İstanbul, 1988, s.150.

(6) İsmail Tunali; *Grek Estetik'i*, s. 33-35.

rı adı altında Batı'nın temel aldığı kurumsal yapı ülkeye taşınırken, bir taraftan eski teşkilat yapıları çözülmeye başlamış ve zamanla tasfiye olmuşlardır. Bunların yerine konulan kurum ve çözüm önerilerinin yetersiz olduğu tartışması bir tarafa, mahalle teşkilatının tasfiyesi ve yerine alternatif üretilmeden yapılan uygulamalarla, halka rağmen halk için anlayışı ile mahalle anlamını yitirmiştir. Bugün mahalle kelimesi en çok posta servisi için anlam taşımaktadır. Hele büyük şehirlerde mahalleler, çoğu zaman insanların sosyo-ekonomik düzeylerini göstermekte yetersiz kalmaktadır. Oysa Osmanlı-İslam mahallesi mekan, insan ve zaman arası dengeyi kurmuş, birlikte nasıl geçinebiliriz sorusuna oldukça başarılı yanıtlar vermiştir. O mahallelerin mekansal, sosyal ve kültürel organizasyonu insan hayatını yüceltirmekte ve yaşanmaya değer kılmaktadır. Mahallelilik şuurunun olduğu, sade insan ölçüsünün aşılmadığı, tabiatla kaynaşmış, sıcacık ve huzur veren mahalleler mekan ve insan arası başarılı ilişkiyi pekiştirerek zamanına göre yapılmış eserleriyle kimlik kazanmış ve İstanbul silüetindeki yerini almıştır. Bu, bütünü farkında olma, onu kavrayarak içinde yer almaktır. Bugün Süleymaniye'nin bir semt ya da mahalle olmaktan öte, Batı'da district olarak tâbir edilen bir kesimi ifade ettiği söylenebilir. Semt olmak öncelikle sâkine sahip olmayı, onlar tarafından benimsenmeyi ve yine onlar tarafından değişim ve gelişimlerine paralel bir şekil ve ruh kazanmayı gerektirmektedir. Maalesef günümüzde mahallelilik şuru ve komşuluk ilişkilerinin ciddi biçimde tahrif edildiği eleştirisine maruz kalmayan semtler yokken, Süleymaniye'den bunu beklemek aşırı bir iyimserlik olacaktır. Bakın Ekrem Hakkı Ayverdi eskinin İstanbul semtlerini nasıl anlatmaktadır. "...Sade büyük abidesi kalan bir şehir ordusuz bir padişah demektir. Nasıl yalnız zırlılardan mürekkep bir donanma olmazsa, küçükler etrafında takviye edilmeyen abideler manzumesi de düşünülemez. Büyük bir eserden diğerine geçen yol üstünde buldukları muhiti şenlendirecek, hayatiyetsiz bir geçit olmaktan çıkaracak ikinci ve üçüncü derecede eserlerin bulunması, büyük bir huzura çıkacak insanı, varacağı yüceliğe kademe kademe hazırlaması lazımdır. Türkler bu hususu ihmal etmediler ve böylece, semt, mahalle ve sokak teşekkül etti. Eski İstanbul'u bilenler hatırlarlar, bir Süleymaniye'ye çıkarken şurada bir taş mektep ve yanında ağaçlıklı ufak bahçesi, beri ta-

rafta parmaklıklı duvarlar, ufak bir mescid, biraz ileride daha büyücek bir cami, ölümün korkunçluğunu silerek edebi istirahatgah olduğunu canlı bir uzviyet gibi telkin eden çitlenbik ağaçlarıyla gölge- li ufak bir hazire, öbür sokağın başında bir hamam, daha sonra bir hankah ve bir medreseye, ...zarif bir sebil veya bir çeşmeye rast gelirdiniz. Bütün bu binaları kesme taştan yapılarak... abidesine, umumi binasına ciddi ve vakur bir hüviyet sağlayan büyük babalarımız, bu heybetli varlıklar karşısında küçülen insanları da dinlendirmeyi ihmal etmedi, sokaklarını asmalı çardaklarla, yer yer ağaçlı köşecikler ve meydanlarla, bahçelerle süsledi. Harikulade güzel kahveler yaptı ve evlerini ahşaptan inşa ederek munis ve sıcak bir iç muhit hazırladı."⁽⁷⁾ Günümüzde semte göre insan bulunurken, eskiden semtin sakinleri orayı dönüştürür ve ona birliktelikleri ile oluşan ortak ruhu kazındırırdı. Böylece "...Basma kalıbın taban tabana zıddı bir sokak, bir mahalle ve semt ve oralarda yerleşen halkın, ölçüleri istikrarlı, ahlak ve tabiatı durmuş oturmuş ruhu, tefekkürü, zevki teşekkül..." ederdi.⁽⁸⁾ Ayverdi'nin sözleri, bir Osmanlı-İslam semti olarak tanımladığımız Süleymaniye tasavvuru henüz sıcakken, bugünün Süleymaniyesi'nde küçük bir gezintiye ne dersiniz?

Süleymaniye'yi çevreleyen semtlerden, hangisinden ona doğru yürürseniz yürüyün Süleymaniye Camii, Tanrı misafiri kabul ettiği sizi, ağırlama ısrarı ile kendisine çekecektir. Bugün anlamlar dünyası ihmal edilse de, tüm heybet ve zamanlara damgasını vurmuşluğuyla bir sembol ve tarihtir Süleymaniye! Biz de, kendimizi Koca Sinan'ın eserine kaptırarak ona doğru yol alıyoruz. Biraz daha yaklaşıldığında, caminin çevre duvarları ile bitişik kaldırımların da, otolar ya da oto sahipleri tarafından işgal edildiği görülmektedir. Beyazıt'tan ulaşıldığında, caminin bahçesine açılan kapının hemen ağzında, bir WC tabelası ve arkasından öğle yemeğini yiyen bir dilenci vardır. Tabela bununla yetinmeyip, caminin bahçesinin içinde sizi gideceğiniz yere kadar hafiyeye titizliğiyle takip etmektedir. Bu görüntülerin Süleymaniye'nin bugünü hakkında fikir verdiği söylenebilir. Yaşam standardı düşmüş ve maddi ihtiyaçların her şeyin üstünde önem kazandığı yadsınamaz. Ancak, insanın kendini ifade

(7) Ekrem Hakkı Ayverdi; *Makaleler*, İstanbul Fetih Cemiyeti, 1985, s. 126-127.

(8) Ayverdi; *a.g.e.*, s. 129.

etmedeki biçim ve içerik zenginliği düşünülürse, kanımca bunun daha uygun yolları bulunabilirdi.

Bahçesinde sadeliği ve sükuneti yakaladığımız Süleymaniye Camii'nin Mercan'a bakan tarafında, yine ihtiyaçların tüm çıplaklık ve estetikten yoksunluğu ile yansıdığı, Süleymaniye Açık Otoparkı görülür.

Külliyeye ait birimlerinin adeta talan edildiği caminin içinden sonra sizi Osmanlı medeniyetinin zirvesindeki zamanlara taşıyacağı düşünülen bir mekanla, Süleymaniye Kütüphanesi'nden çıkınca karşılayabilirsiniz. Tabii yine o dar geçişe bile sokulmuş, vazgeçilmezimizle birlikte! Kütüphaneye geri döndüğünüzde ise iki duvar arasında sıkıştırılmış bir başka nesneyi, size tüm doğallığı ile yeşil yeşil gülümseyen ağacı görürsünüz. Şimdi biraz daha yürüyüp caminin çıkış kapısından Süleymaniye Kütüphanesi'ne doğru, yani Sıddık Sami Onar Caddesi'ne bakalım. Yine otolar, insanlar, süs eşyaları satan dükkanlar, çay ocağı ve küçük lokantalar görülür.

Mimar Sinan Caddesi ve Fetva Yokuşu arasında Koca Sinan'ın türbesi bulunmaktadır. Ziyaretine gelen insanlar her ihtimale karşı, Hacılar Pazarı'nı, en azından tabelasını görmeden geçemeycekler.

Daha sonra geleneğin muhafazası adına ortaya çıkan, Darüzzıyafe ve çalışanlarını görebilirsiniz. O da, temsil ettiğinin aksini gösteren hizmet anlayışı ve elemân kalitesi ile yaşadığımız hayatın tutarsızlığına, bizden olmayışına şahitlik etmektedir. O mekanda, bir çınar altı akşam yemeklerinden sonra, yemek servisini yapan çalışan, bize ısrarla -tanıtım amaçlı- özel günler için çok sayıda davetlinin ağırlanabileceği iki salonu göstermek istiyor. Salondaki iki büyük portreden birinin kime ait olduğunu sorduğumuzda, Kanuni Sultan Süleyman yerine ne yanıt aldık dersiniz. "Bilmem büyük adamlardan birdir herhalde". Kültürümüzün görüntü itibarıyla olsa bile temsil edilmesini gerekli ve güzel bulan bendeniz, sorguluyorum; "Nostalji bir hastalık mı? Yani mevcut olanı daha kötü edebilir miyiz?"

Süleymaniye Külliyesi'nin birimlerinin bugünkü durumunu gördükten sonra, semtin eski sakinlerinin yaşadığı mekanlara bakabiliriz. Dar so-

kakları çevreleyen iki üç katlı ahşap evlerin yakınına gelindiğinde, bol miktarda tabela ile karşılaşmaktadırlar. Tabelaların içeriği ise, ev görüntüsü taşıyan bu köhne binaların ev olmadığını söylemektedir. Örneğin Kirazlı Mescit Sokağı'nda, Osmanlı semtine ait tipik ahşap satılık tabelası ve hemen yanında Yıldırım Tekstil adında, deri ceket, mont satış yeri görülmektedir. Semtte, bacası tüten evler yok değil! Zaman içinde evlerin sahipleri değişmiş. Ancak semtte görülen o ki, eski sahipleri ile birlikte, hakim olan zihniyet de değişmiş. Osmanlı-İslam semti olarak anlatılan Süleymaniye'de, mekan algı-lama ve düzenleme anlayışının altında insan ruhunun tatmini bulunmaktaydı. Böylece iyi, güzel, yararlı ilkelerinin, estetik bir bütünlük içinde dengesi sağlanmıştı. Oysa bugün, hedef göstergesinde insan bedeninin tatmini üstlere çekilmiş ve iyi, güzel, yararlı ilkelerinin özdeşliği, yararının lehine bozulmuştur. Böyle bir pragmatist yaklaşımla, eski mekanlarla ilişkiye giren insan, doğal olarak sömürüğü başlatmakta veya... hızlandırmaktadır. Sonuç ise, sosyo-ekonomik düzeyinin düşüklüğü dışına vurmuş, yıkılmaya yüz tutmuş, sahipsiz, otopark olmaya aday ve oturanların gözünde ihtiyaçlarını karşılamak dışında hiçbir esprisi olmayan evlerdir!

Etraftaki otomobiller, semti tam olarak kavramayı güçleştirecek derece fazla. Tabii artan bu sayı, otopark mafyasına iş çıkartmaktadır. Yanan ya da kaza süsü verilerek yakılan ahşap evlerin yerini tez zamanda, ciddiyetten yoksun oto alanları almaktadır. Kendilerine ayrılan bir yer olmaksızın evlerin arasında, duvarlara mavi, kırmızı yağlı boya ile "oto park" yazılması ile anlaşılan, suni ve gayri meşru otoparklar bulunmaktadır.

Tabelalar okunduğunda, genellikle cafe isimleri ve fotokopiciler görülmektedir. "Piknik Cafe", "Cafe Aslı", "Konak Cafe Fotokopi", "Cafe Sarmaşık" ve objektifimize sığdıramadığımız sayıda cafe ve "Cafe"ler semti Süleymaniye"! Genellikle İstanbul Üniversitesi öğrencilerinin ihtiyacını karşılayan eski evlerin alt katı olan cafelerin, özellikle kimlik arayışında olan, sorgulayan öğrencilerin nostalji merakını gideren eski, ahşap evlerin restore edilmiş biçimleri olduğu gözlenmektedir.

Bugünün Süleymaniyesi'nin özete bize anlatan bir görüntü Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişte konut düzleminde yaşanan değişime ve çeşniye

tanık olunmaktadır. İki katlı ahşap evler, dört katlı bir apartman, balkonlu bir apartman, evlerin arasında tabela, reklam panoları ve kimliksiz, sadece fonksiyon gören sokak lambası ve bunların ardında gölgede kalan Süleymaniye Camii görülmektedir. Anlaşılan o ki; fonksiyonun amaçlaştırıldığı bu anlayış içinde, ne İslam estetiğine ait ürünler muhafaza edilebilecek ne de yeni bir estetiğe perde aralanabilecektir.

Sonuç

Süleymaniye semti, İstanbul kent dokusunda ve kültüründe çok önemli bir yere sahip olmuştur. Süleymaniye Külliyesi merkezi genişleyen semt, üçüncü tepe üzerinde hakim bir konumdadır. Klasik Osmanlı döneminde ulemâ semti olarak bilinen Süleymaniye, kimliğini medreselerine ve kaliteli eğitim vermesine borçludur. Tanzimat Fermanı uygulamalarıyla değişmeye başlamakla birlikte semt, inceleme yazısında özellikleri belirtilen, tipik bir Osmanlı-İslam semti olmuştur ve özelliklerini genel olarak 1950'li yıllara kadar sürdürmüştür. Osmanlı-İslam semti deyince; kaynağını İslam felsefesinde bulan ve insan, zaman ve mekan arası dengiyi gerçekleştirmiş bir yapı akla gelmektedir. Yine, organik yapıyı esas alan ve doğa ile kaynaşmış olan bu semtler, birlikte nasıl geçinebiliriz sorusuna başarılı yanıtlar vererek, "yaşanmaya değer bir hayat" sağlamışlardır.

İlk bölümde, semtin fiziksel sınırları ve genel olarak tarihteki konumundan bahsedildikten sonra, ikinci bölümde, Osmanlı-İslam semtinin özellikleri anlatılmıştır. Tespit edilen özellikler, Grek estetik felsefesinin başlıca karakteristikleri olan idealar teorisi, Katharsis (arınma), ve Kalokagathia (iyi-güzel aynılığı) kavramları çerçevesinde karşılaştırılmış ve metodoloji farklılıklarına yer verilmiştir. İdealar teorisi ile Grek ve İslam estetiği, çıkış yolları farklı olmakla birlikte, sonuç itibarıyla benzerlik taşımaktadır. Her iki estetikte de hayatın biricik amacı, mutlak güzelliğe (hakikate) ulaşmaktır. Bu amacı gerçekleştirmekte kullanılacak yön-

tem de, içindeki farklılıklar kadar benzerlikler taşır. Grek estetiğinde Katharsis kavramı, insanın tutkularından arınmasını ve bu yolla gerçek mutluluğa ve ölümsüzlüğe ulaşmasını öngörürken, İslam düşüncesinde bu, karşımıza nefisle mücadele olarak çıkmaktadır. Ortak yol izlemeyi farklılaştıran şey ise, sonuçları itibarıyla Greklerde ideal devlet modeli yerini, İslam'da Ahiret hayatının gerçekliğine bırakmıştır. Yine ortak olan, aşkın boyutun ve ontolojik kavramın doğal sonucu olarak, güzel-iyi ve yararlı ilkeleri birbiriyle özdeşler. Bu da, güzelliği moral olarak kavrama anlayışının benzerliğini getirmektedir. Grek estetiği, mutlak hakikati insanın akılla kavraması ile -Plotinus hariç tutulmak üzere- teoride ağırlık kazanmış ve içinde bir zihniyet dönüşümü idealini taşımaktadır. İslam estetiğinde ise, mutlak hakikate vahiy ile ulaşılmıştır. İnsan isterse, ruhunda hareketle de ona ulaşabilecektir. İslam estetiği, Grek estetiğinin teoride kalmış ve birkaç sanat dalına hapsedilmişliğine tezat olarak, hayatın içine geçmiş ve böylece zihniyet dönüşümü idealini gerçekleştirmiştir. Süleymaniye'yi yaşamaya değer bir semt yapan da, temelde bu felsefeye bağlılığıdır.

Son bölümde, Süleymaniye'nin yaşadığı sosyo-kültürel ve mekansal dönüşüm ve semtin bugünü hakkında bilgiler verilmektedir. Görüntü itibarıyla Osmanlı-İslam semti gibi görünse de, Süleymaniye bugün bir semt olarak değerlendirilmesini sağlayacak özelliklerini yitirmiş. Ona sahip çıkacak sakinleri yoktur. Anlatılmaya çalışıldığı gibi, "cafe"ler ve otoparkların çoklukla bulunduğu, Süleymaniye'nin Batı'da district olarak tabir edilen bir kesimi ifade ettiği söylenebilir. Kentlerin ya da semtlerin, insanın, zaman ve mekanla ilişkisinin aktif olması ile sosyal, kültürel ve estetik bir kimlik kazanma şansı vardır. Süleymaniye'de insanlar mekanları terk etmişlerdir. Şimdi o mekanlar, pragmatist bir yaklaşımla kullanılmaktadır. Süleymaniye terk edilmişliği ile birlikte kimliksizliğe bürünmüştür. Ve maalesef semt, Süleymaniye Külliyesi'nin zamana meydan okuyuşu ile gösterdiği vefaya karşılık bir vefasızlık örneğidir.